

**Топас лес у лірыцы
Аляксея Пысіна і Максіма Танка**

У паэзіі Аляксея Пысіна і Максіма Танка, кожны з якіх па-свойму яркая творчая індывідуальнасць, бадай ці не асноўным месцазнаходжаннем лірычных герояў з'яўляецца вялікая частка беларускага прыроднага свету – лес. У лірыцы паэтаў ён не становіцца толькі пейзажам ці дэкаратыўным фонам. Лес і ў А. Пысіна, і ў М. Танка пастаянна кантактуе з чалавекам, а таксама ўяўляецца своеасаблівым прасторавым кантынентам, ці топасам, са сваёй структурай, арганізацыяй адносін паміж вобразамі [1, 280].

У паэзіі Максіма Танка топас *лес* геаграфічна вызначаны: гэта нарачанскі бор. Нават адна з кніг мастака мае назву “Нарачанскія сосны”. Менавіта гэтыя дрэвы ў творчасці М. Танка становяцца апазнавальнымі для роднай яму Мядзельшчыны і суправаджаюць лірычнага героя заўсёды, калі ён апынаецца ў бары. Месца пад “залатой” сасной для героя – галоўнае ў прасторы лесу. Адсюль, дзякуючы “стромкасці” дрэва, гушчар бачыцца не замкнёным, а, наадварот, адкрытым у вышыню неба: сасна “недзе на сваіх галінах // Калыша сонца з клёкатам бусліным” [4, 215]. Бор у М. Танка не абцяжараны графікамі, хаця яго месцазнаходжанне і канкрэтызавана. Перш за ўсё, ён з'яўляецца прасторай, дзе ўнутраны свет лірычнага героя выходзіць за межы паўсядзённасці. У лесе чалавек імкнецца да зліцця з праявамі прыроднага свету, убачыўшы ў гэтым магчымасць зразумець “загадкі”, што “тояцца ў нетрах пад кожнай галінай” [4, 227]. Для Танка гэтымі загадкамі становяцца песні і казкі, запісаныя ў “спрадвечна зелянеючай кнізе пушчы” [4, 232]. Топас *лес* у лірыцы паэта набывае пэўную міфалагічную афарбоўку. У некаторых вершах нават прыгадваюцца міфалагічныя істоты: “Лесавік падпальвае карчы” [4, 204], “Іду праз... лесавіковыя верасавішчы” [4, 234], і г. д. Акрамя гэтага паказальнай міфалагічнай адзнакай у паэзіі Максіма Танка

выступае “мова лясная”, разумець якую здольны творчы чалавек. Прастора танкаўскай пушчы насычана “шматгалоссем”, “шумам”, “звонам” “стромкіх сосен”. “Лесе мой шумны!” – такім зваротам пачынае лірычны герой маналог удзячнасці бору “за хаціну з бяргвенняў пявучых, // За калыску з дошак скрыпучых...” [4, 208]. Таямнічыя гукі лесу становяцца крыніцай натхнення для мастака, а сама пушча – творчай прасторай, субстанцыяй, дзе нараджаецца сапраўдная паэзія. “...Прыходжу з пушчы позна // З бярэмам новых сваіх песень, казак” [4, 232] – гэта самы важны вынік частых блуканняў лірычнага героя па лесе. Часам герой нават адыход з жыцця (смерць) бачыць своеасаблівым пераходам у міфалагічную прастору пушчы: “З ценямі дрэў назаўсёды зліюся” [4, 227], ці яшчэ: “Таму і непакоіцца не трэба, // Калі там назаўсёды застануся, // Каб час не марнаваць на пераходы” [4, 232].

Для топаса *лес* у творчасці А. Пысіна таксама характэрна міфалагічная сакралізацыя. Значнае месца ў мастацкім светаўспрыманні аўтара займаюць старажытнаславянскія ўяўленні пра тое, што дрэвы “маюць душу, валодаюць пачуццямі, як і людзі, у цяжкую хвіліну абавязкова дапамогуць” [2, 32]. “...Штосьці ад дрэва ў мяне”, – гаворыць лірычны герой аб сваёй блізкасці да лесу і называе дрэва “маўклівым богам, // Што праклён прымае і малітву” [3, 126]. Міфалагічная напоўненасць лесу неверагоднай колькасцю чалавечых перажыванняў, што назапашваюцца стагоддзямі, стварае тут своеасаблівую прастору, у атмасферы якой чалавек адчувае сябе перад тварам вечнасці. Менавіта ў лесе лірычны герой спазнае “сэнс вечнасці, пах яе, колер” [3, 265], а таксама, улаўліваючы ў душы “боль продкаў”, усведамляе сябе адзінкай неабдымнай часавай плыні.

Самым частым дрэвам у А. Пысіна, як і ў М. Танка, з’яўляецца сасна, хаця “набор” дрэў у паэта адносна шырокі: дуб, асіна, бяроза, клён, рабіна. У вершах усе яны звычайна ўзносяцца “атлантамі ў неба”, лятуць увысь, як, напрыклад, “сасна птушыная ў палёце”. Падобныя метафары, якія, на першы погляд,

прыўносяць у творы А. Пысіна рысы анамальнасці, на самой справе раскрываюць важную мастацкую характарыстыку топаса *лес*: вертыкальную накіраванасць.

Некалькі разоў А. Пысін называе сваю сасну прыдняпроўскай – гэта родныя для яго мясціны. Але ўсё ж такі лірык, у параўнанні з М. Танкам, не так адназначна вызначае геаграфічную прыналежнасць пушчы. У яго паэзіі топас *лес* можа набываць абагульненае сімвалічнае значэнне: лес як цэлы свет, за духоўную напоўненасць якога трывожыцца лірычны герой (“каб лес мой, каб свет мой не знік” [3, 265]); лес як чалавечае жыццё, якое не проста заканчваецца, а мае працяг у наступных пакаленнях (“Не ўсе лясы мае згарэлі, // Не ўсе пасечаны сады. // Дубоў жывыя каруселі // Ідуць па кругу...// [3,186]).

Ахінуты спрадвечнымі тайнамі быцця, пысінскі лес не такі звонкі і шумны як у лірыцы Максіма Танка. Ён насілены гукамі, але яны прыцішаныя ці ўтвараюць своеасаблівы пlynны гул: “У паветры пругкім столькі гукаў, // Што лісток сарваны ледзь плыве” [3, 326]. Яшчэ большы арэол таямнічасці лесу А. Пысіна надае “свет”, “святло”, якое пастаянна афарбоўвае прастору. Канцэптуальнымі ўзгаджаюцца радкі верша “Лівень адспяваў, пярун адгрукаў...”: “Лес не сам расце – яго ўзнімае // Спеў красы, узлёту і святла” [3, 327]. Гэта адны з галоўных складнікаў пысінскага топаса *лес*: спеў (гукі), краса (прыгажосць пейзажа), узлёт (вертыкальная накіраванасць прасторы) і святло.

Трэба аддаць належнае абодвум паэтам: і Аляксей Пысін, і Максім Танк здолелі заўважыць дробнае, на першы погляд, у прасторы лесу: “У расе ззяе папараці парасон, // Пад якім сушыць крылы свае махаон” [4, 238] (гэта ў М. Танка), ці “Між дубоў муравей цягавіты // Ношу ў трыста пудоў павалок” [3, 167] (у А. Пысіна). Але гэтае нязначнае складаецца ў творах мастакоў у цэлы свет, які лірычны герой М. Танка баіцца парушыць: “Я стаю ў нерашучасці, як мне тут быць: // Ці ў цудоўную гэту краіну ўступіць, // Ці яе

абысці стараной, // Не парушыўшы гэты спрадвечны спакой?” [4, 238]. А герой А. Пысіна шкадуе: “І чаму не стаў я лесніком, // Лес мой, брат мой... // Быў бы я тваім замком // І тваёю брамай...” [3, 125].

Лес у творчасці Аляксея Пысіна, як і Максіма Танка, – гэта месца самазасяроджанасці, самавыяўлення, гарманічнага яднання з прыродай. Калі ў М. Танка чалавек знаходзіцца ў суладдзі з раслінным і жывёльным светам, схваўшыся пад галінамі сасны, то лірычны герой А. Пысіна займае становішча “на ўзлессі”, ці “на лясным рубяжы”. Пазіцыя на стыку лесу і поля метафарычна падкрэслівае стан душы героя: ён не лясны жыхар, але адчувае, што “так пругка маё і лясное // Сплялося ў прыціхай душы” [3, 264]. Гэтыя радкі з верша “А я на лясным рубяжы...” надзвычай сугучны танкаўскім з твора “Прылёгшы пад ядлоўцам...”: “Я зліўся з мохам, з верасам, з ігліцай, што нат лясныя жыхары не бачылі мяне” [5, 309]. Аднак такое гарманічнае зліццё нясе розную сэнсавую нагрузку ў кантэксце творчасці мастакоў. У лірыцы Максіма Танка яно ажыццяўляе мару пачуць і паэтычна перадаць “песні” прыроды, а ў А. Пысіна – прыадчыніць заслонку, за якой хаваецца таямніца вечнасці.

У мінулым XX стагоддзі даследчыкі творчасці Аляксея Пысіна (В. Бечык, Р. Бярозкін, І. Шпакоўскі) зафіксавалі ў яго паэзіі своеасаблівае метафізічнае паняцце – “час душы”, які нібыта ўзнікае ў свядомасці лірычнага героя. Прыняўшы пад увагу разважанні літаратуразнаўцаў, а таксама вопыт уласных назіранняў, можна патлумачыць гэты канцэпт як час спасціжэння чалавекам сваёй асобы ў часавай плыні жыцця, імгненне ўласнай адгадкі спрадвечных таямніц быцця. Думаецца, прастора лесу ў лірыцы А. Пысіна з’яўляецца галоўным месцам у паэтычным свеце мастака, дзе ўзнікае гэты спецыфічны стан душы. Што датычыць топасу *лес* у творчасці М. Танка, то, на наш погляд, увесь яго змест таксама выступае ў якасці мовы для выражэння “часу душы”. Але само паняцце “час душы” набывае ў вершах паэта іншы сэнс: гэта момант творчага разняволення, прыток паэтычнага натхнення, якое нараджаецца, паводле Максіма Танка, менавіта ў прасторы лесу.

Літаратура

1. Лотман Ю. М. Структура художественного текста // Лотман Ю. М. Об искусстве. СПб., 1998. С. 14–285.
2. Ненадавец А. М. Святло таямнічага вогнішча. Мн., 1993.
3. Пысін А. Збор твораў: У 2 т. Т. 1: Вершы. Мн., 1989.
4. Танк М. Мне пару крыл дало юнацтва...: Вибр. лірыка. Мн., 2003.
5. Танк М. Лірыка. Мн., 1987.

Хоміч Таццяна Пятроўна, аспіранка кафедры беларускай літаратуры БДПУ
імя Максіма Танка.

Хатні адрас: г. Мінск, пр-т Ф. Скарыны, 182, кв. 159.

Хатні тэлефон: 260-08-55.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ